

Posudek na produkci nakladatelství Omega s přihlédnutím k jeho vydání Sienkiewiczových *Křížáků*

V roce 2013 vyšlo v nakladatelství Omega nové, zatím poslední vydání *Quo Vadis* Henryka Sienkiewicze. Záhy následovala nová vydání *Křížáků* (2013), *Ohněm a mečem* (2013), *Pana Wolodyjowského* (2014) a *Potopy* (2015), všechna za velmi příznivou cenu mezi 279 Kč a 399 Kč za knihu čítající obvykle šest set a více stran.

Omega je projekt (dříve bychom řekli ediční řada) vydavatelství a zároveň distribuční společnosti Dobrovský s. r. o., který je zaměřen na vydávání „klasické české a světové literatury s novými obálkami“¹.

Principem edice Omega je vydávání světové klasiky, bezpečně mrtvých slavných autorů, k jejichž tvorbě vypršela autorská práva. Jelikož se jedná vesměs o zahraniční autory, sahají editoři k překladům publikovaným před druhou světovou válkou, u nichž je také jisté, že i jejich překladatelé zemřeli před více než sedmdesáti lety. Výběr autorů a děl je velmi široký, od Zoly, Tolstého, Dumase, Dostojevského, Austenovou, Vernea, Poea a dalších klasiků 19. století, až po předčasně zemřelé autory první třetiny století dvacátého: Roberta E. Howarda, Jacka Londona, Franze Kafku a Karla Čapka.

Návrat k překladům klasiky z prvních desetiletí dvacátého století, k nimž bezpečně zanikla autorská práva, je krok eticky sporný, nicméně legální. Vydání archaického, stěží čitelného překladu je těžko obhajitelné v situaci, kdy máme k dispozici ceněný soudobý překlad od renomovaného překladatele s filologickým vzděláním. V tom případě je takové chování parazitismem a může mít vážné důsledky nejen pro knižní trh, ale také negativně ovlivnit čtenářské kompetence. Jestliže knižní trh na několik let (obvykle celou dekádu) zahltneme levnými, avšak nečitelnými vydáními Sienkiewicze, Tolstého a dalších klasiků, může se stát, že od četby odradíme celou generaci čtenářů, z jejichž povědomí se tato literatura zcela vytratí.

Zvláště pro povědomí o polské literatuře je přerušení kontinuity čtenářské obliby Sienkiewiczových historických románů zcela fatální, vezmeme-li v potaz, že jde o jediného polského autora v seznámech doporučené školní četby.

Tak například v případě Sienkiewiczova stěžejního románu *Quo Vadis* máme k dispozici kvalitní překlad Ericha Sojky z konce 50. let 20. století, který naposledy vyšel v roce 2003 (a v roce 2012 jako audiokniha) a není tedy sebemenší důvod vracet se k překladům starším (Jan Josef Langner, 1898; Bořivoj Prusík [pseud. Alex J. Zdeborský], 1908; Josef Hodek, 1912; Jaroslav Rozvoda, 1916; Václav Kredba, 1929). Archaické věty typu „pohlédl na Chilona, který upínaje na něho svůj pohled, zastrčil ruku pod rozedraný šat a nepokojně se podrbával, načež Vinitia opět zachvátil nevyhovitelný hnus a chuť, aby toho bývalého pomocníka rozšlapal, jako rozšlapáváme ošklivý hmyz nebo jedovatého hada“ nás sice mohou krátkodobě pobavit a zvonět kouzlem dávné šťavnatosti češtiny, těžko se však najde čtenář, který by byl ochoten v tomto jazyce přelouskat šestisetstránkový svazek. Uspokojivým řešením současné poptávky by tedy bylo nové, v pořadí už sedmé vydání překladu Ericha Sojky s kvalitní a poučenou redakční úpravou. Místo toho však nakladatelství Omega sáhlo po předchozím překladu Václava Kredby, který „šťastně“ zemřel v roce 1939 a práva k jeho překladům jsou tedy volná.

I v případě *Křížáků* si nakladatelství Omega vybralo překlad Václava Kredby, publikovaný nakladateli Kvasničkou a Hamplem v Praze roku 1933. Mělo přitom k dispozici novější vydání překladů Jaroslava Janoucha (1949, 1950, 1955, 1959, 1971, 1977, 1995, 2001, 2008). Jako *pars pro toto* veškeré produkce nakladatelství Omega posledních let si vyberme právě *Křížáky*.

Srovnáme-li tedy Kredbův překlad ze 30. let 20. století a jeho současný přetisk v edici Omega, snadno odhalíme, co v Omeze chápou pod pojmem **redakce**. Vydavatel v ediční poznámce na frontispisu uvádí: „Texty jsme sjednotili a pravopisně přizpůsobili současnému spisovnému úzu, zachovali jsme přitom v maximální míře autorovy jazykové a stylistické zvláštnosti.“²

¹ Viz webové stránky nakladatelství Omega, záložka O nás: <http://www.knihyomega.cz/o-nas3968.html> [přístup 7. 4. 2016].

² Sienkiewicz H., *Křížáci*, 2013, s. 2.

Ono **sjednocení textů** se snad týká jedině zcela nesmyslného a svévolného přečíslování kapitol. Sienkiewicz psal *Křížáky* jako dvoudílný román a veškerá dosavadní česká vydání dělení na dva díly respektovala, třebaže byly občas spojeny do jednoho svazku. Nakolik kompetentní tento bezprecedentní zásah byl, můžeme posoudit na s. 538, kde začíná kapitola s až mysteriózním číslem XLVIX.

Pravopisné přizpůsobení lze dohledat ve třech elementárních rovinách: jednak v plošném odstranění archaické infinitivní koncovky *-ti* u sloves, jednak v odstranění přechodníků minulých a přítomných, a také v plošném nahrazení několika vybraných archaických tvarů modernějšími (s koně – z koně; druhdy – kdysi, jest – je apod.). Není pochyb, že byla tato monotónní práce svěřena počítači, jeho vyhledávacím funkcím a možností hromadného nahrazení. I počítače jsou však očividně stvořeni líná, neboť zatímco v první kapitole (s. 5–11) najdeme zapomenuté přechodníky jen dva (*vida, směje se*, oba na s. 11; oba byly zřejmě zachovány pro formální shodnost s jiným slovesným tvarem), v kapitole čtyřiačtyřicáté (s. 507–510) už jsou přechodníky všechny pěkně na své místě: *dověděvši se, chápage, udělivši, uslyšev, vidouc, vyslechnuv, obracejíc se, dopověděvši*; i nějaké to zapomenuté *-ti* se tu najde (*doprovoditi ji*, s. 507).

Další druh redakčních zásahů je opět úzce spjatý s počítačovou technologií: někdo totiž musel historické vydání od Kvasničky a Hampla stránku po stránce oskenovat a digitalizovat. Každý, kdo se o něco podobného někdy pokoušel, ví, že si při tomto procesu počítač nedělá starosti s diakritikou, ba ani s podobností některých písmen; a tak najdeme v nejnovějším vydání množství neopravených omylů počítačových. *Mačko* bývá někdy *Máčko*, spojky uprostřed souvětí začínají velkými písmeny, *jak jsem byl řekl* se mění na *jak jsem byl* (s. 8), spojka *a* na *á* atd. atp.

Shrňme to: pomíneme-li práci počítače, pokusy jakékoli lidské bytosti o redakční úpravy se s postupem kapitol pomalu vytrácejí, až přibližně **po první kapitole** mizejí úplně. Že by se počítalo s tím, že čtenář knihu stejně odloží a nikdy nedočte? Byli bychom tedy v začarovaném kruhu: kniha se nedá číst, protože nemá redakci, redakci nikdo neudělal, protože se kniha stejně nedá číst. Zkrátka tady chce někdo vydělat a ušetřit zároveň.

Příběh redakčních zásahů a změn v překladech *Křížáků* do češtiny je však ještě mnohem hlubší a zapletenější. Ono to totiž není poprvé, kdy se někdo spolehnul, že tuto knihu stejně nikdo nedočte.

V prvních letech po druhé světové válce mělo vydání *Křížáků* v Polsku i Československu symbolický význam. Jako vůbec první beletristická kniha vydaná v Polsku po 2. sv. válce byli *Křížáci* interpretováni v kontextu vítězného boje Slovanů proti Němcům, ale také jako historické ospravedlnění poválečného připojení východního Pruska k Polsku. Také v Československu tedy bylo nutné urychleně připravit nové vydání, a to v nově vzniklém nakladatelství odborového hnutí Práce. Z neznámého důvodu nebylo možné použít Kredbův starší překlad – hypoteticky proto, že autorská práva vlastnilo stále existující soukromé nakladatelství Kvasnička a Hampl, zlikvidované teprve v roce 1949.

Nový překlad měl tedy zhotovit Jaroslav Janouch (1903–1970), dlouholetý redaktor několika nakladatelství a překladatel z polštiny bez filologického vzdělání. Nedostatek času, či snad jiné, dosud neznámé důvody, však Janoucha vedly k rozhodnutí nepřekládat, ale použít jako základ již existující překlad Kredbův a po redakčních úpravách jej vydat pod svým jménem. To se také v roce 1949 stalo.

Srovnáme-li Janouchův „nový“ překlad se starším Kredbovým, je na první pohled patrné, že se Janouch snaží odlišit jen v počátečních kapitolách, poté už pracuje jako běžný redaktor a o překládání se ani nepokouší. Vcelku zdařile Kredbův překlad modernizuje a činí jej čitelnějším, jeho zásahy textu prospívají. I přesto nelze jinak, než jeho práci označit za plagiát. Přitom si jej nevšiml ani profesor Karel Krejčí, který k vydání z roku 1949 napsal předmluvu, ani Jiří Bečka, další z významných českých polonistů, který dokonce jednotlivé překlady *Křížáků* analyzoval ve své diplomové práci z roku 1957. Tomu Janouchově zkrátka nevěnoval dostatečnou pozornost.

Jediná část *Křížáků*, kterou Janouch s jistotou přeložil zcela samostatně, jsou veršované písňové pasáže. Kredba je totiž ponechal v originále a pod čarou přeložil doslovně. Janouch tedy neměl na výběr a musel se s veršovanými pasážemi vyrovnat. S jakým úspěchem, konstatoval ve své diplomové práci už Jiří Bečka: „Janouch převádí tyto písničky do češtiny. (...) Avšak nelze dosti dobře

řici, že by vystihl originál. Spíše je to pokus o převod. (...) Janouch právě, který tak pečlivě překládá prosu, úplně se zde ocitá na falešné cestě.“³

Lze tedy konstatovat, že paradoxně nejméně zdařilé jsou ty části *Křížáků*, které Janouch překládal sám. Není divu, že ve všech následujících vydáních byl překlad veršovaných částí svěřen Vlastě Dvořáčkové. To však není jediná změna – s dalšími vydáními „Janouchova“ překladu (1950, 1955, 1959, 1971, 1977, 1995, 2001, 2008) se dále redakčně pracovalo. Srovnáme-li tato pozdější vydání, je patrná další snaha o modernizaci a čtivost. Bezpochyby je to zásluha redaktorky jednotlivých vydání, zkušené a zasloužilé překladatelky Vlasty Dvořáčkové.

Do posledního vydání v roce 2008 se postupně podařilo Kredbův překlad (označený druhdy Jiřím Bečkou za „dokonalý“) ještě zásadně zdokonalit, zbavit i těch skrytějších nedostatků, modernizovat, zatraktivnit a zpřístupnit dalším generacím čtenářů. Zdálo by se, že tím byl vývoj jaksí završen, že byla v praxi potvrzena teze o tom, že dobré překlady prózy jsou s pomocí kvalitních redakčních zásahů věčně živé.

Jenže potom přišla Omega...

Jan Jeništa

Srovnání originálu a vybraných překladů *Křížáků* Henryka Sienkiewicze:

<i>Krzyżacy</i> , polský originál 1955, sv. 2	<i>Křížáci</i> , překlad Kredba 1933, sv. 2	<i>Křížáci</i> , překlad Kredba 2013	<i>Křížáci</i> , překlad Janouch 1949	<i>Křížáci</i> , překlad Janouch 1977, odp. redaktorka Vlasta Dvořáčková
s. 180	s. 197	s. 507	s. 457	s. 469
A o Zbyszku są?	A o Zbyszkovi zprávy jsou?	A o Zbyszkovi zprávy jsou?	A o Zbyškovi jsou zprávy?	A o Zbyškovi jsou zprávy?
Nie, jen są szczytneńskie – wiecie...	Ne, jsou jen štítenské – víte...	Ne, jsou jen štítenské – víte...	Ne, jsou jen štítenské, víte...	Ne, jsou jen štítenské, víte...
Rozumiem!	Rozumím!	Rozumím!	Rozumím!	Rozumím!
Konie niech pacholik rozkulbaczy ,	Ať služebník odsedlá	Ať služebník odsedlá	Ať služebník odsedlá	Ať služebník odsedlá
a wy pójdźcie ze mną.	a ty pojď za mnou.	a ty pojď za mnou.	a ty pojď za mnou!	a ty pojď za mnou!
I dawszy rozkaz pacholikowi	A udělivši rozkaz služebníkovi,	A udělivši rozkaz služebníkovi,	Udělila rozkaz služebníkovi	Dala rozkaz služebníkovi
poprowadziła Czecha z sobą na górę.	odváděla Čecha s sebou nahoru.	odváděla Čecha sebou nahoru.	a odváděla Čecha s sebou nahoru.	a odváděla Čecha nahoru .
Czemu to nas Maćko opuścić?	Proč nás Maćko opustil?	Proč nás Maćko opustil?	Proč nás Maćko opustil?	Proč nás Matěj opustil?
Dlaczego mamy w Spychowie ostawać	Proč máme zůstatí ve Spychově	Proč máme zůstat ve Spychově	Proč máme zůstat ve Spychově	Proč máme zůstat ve Spychově
i dlaczegoście wy wrócili?	a proč ses vrátil?	a proč ses vrátil?	a proč ses vrátil?	a proč ses vrátil?

³ Jiří Bečka, *Sienkiewicz v Čechách [rukopis]*, 1957. s. 177.

zapytala jednym tchem.	tázala se jedním dechem.	tázala se jedním dechem.	tázala se jedním dechem.	tázala se jedním dechem.
Ja wróciłem	Vrátil jsem se,	Vrátil jsem se,	Vrátil jsem se,	Vrátil jsem se,
odrzeki Hlawa	odvětil Hlawa,	odvětil Hlawa,	odvětil Hlawa,	odvětil Hlawa,
bo mi rycerz Maćko kazał.	protože mi rytíř Maćko poručil.	protože mi rytíř Máćko poručil.	protože mi to rytíř Maćko poručil.	protože mi to rytíř Matěj poručil.
Chciało mi się na wojnę,	Chtělo se mi do boje,	Chtělo se mi do boje,	Chtělo se mi do boje,	Chtělo se mi do boje,
ale jak rozkaz, to rozkaz.	ale rozkaz je rozkaz.	ale rozkaz je rozkaz.	ale rozkaz je rozkaz.	ale rozkaz je rozkaz.
Powiedział mi rycerz Maćko tak:	Pověděl mi rytíř Maćko tolik:	Pověděl mi rytíř Maćko tolik:	Rytíř Maćko mi řekl tolik:	Rytíř Matěj mi řekl tolik:
Wrócisz,	Vrátíš se,	Vrátíš se,	Vrátíš se,	Vrátíš se,
będziesz panny zgorzelickiej pilnował	budeš mít pozor na zgorzelickou pannu	budeš míti pozor na zgorzelickou pannu	budeš mít pozor na zhořelickou pannu	dáš pozor na zhořelickou pannu
i ode mnie na nowiny czekał.	a počkáš na noviny ode mne.	a počkáš na noviny ode mne.	a počkáš na noviny ode mne.	a počkáš na zprávy ode mne.
Być może,	Możná,	Możná,	Możná,	Możná,
powiada ,	povídá,	povídá,	řekl ,	řekl,
że ci przyjdzie ją do Zgorzelic odprowadzić,	že budeš snad nucen doprovoditi ji do Zgorzelic,	že budeš snad nucen doprowaditi ji do Zgorzelic,	že budeš snad nucen doprovodit ji do Zhořelic ,	že budeš snad nucen doprovoditi ji do Zhořelic,
bo jużci sama nie wróci.	protože sama, věru, se již nevrátí.	protože sama, věru, se již nevrátí.	protože sama, věru, se již nevrátí.	protože se sama, věru, nemůže vrátit .
Na miły Bóg!	Pro milého Boha!	Pro milého Boha!	Pro milého Boha!	Proboha!
cóż się stało?	Co se stalo?	Co se stalo?	Co se stalo?	Co se stalo?
Znalazła się córka Jurandowa?	Našla se Jurandova dcera?	Našla se Jurandova dcera?	Našla se Jurandova dcera?	Našla se Jurandova dcera?
Zali Maćko nie do Zbyszka	Což Maćko neodjel ke Zbyszkovi	Což Maćko neodjel ke Zbyszkovi	Cožpak Maćko neodjel ke Zbyškovi	Cožpak Matěj neodjel ke Zbyškovi
tylko po Zbyszka pojechał?	nýbrž pro Zbyszka?	nýbrž pro Zbyszka?	nýbrž pro Zbyška?	nýbrž pro Zbyška?
Widziałeś ją?	Viděl jsi ji?	Viděl jsi ji?	Viděl jsi ji?	Viděl jsi ji?
Gadateś z nią?	Mluvil jsi s ní?	Mluvil jsi s ní?	Mluvil jsi s ní?	Mluvil jsi s ní?
Czemu żes jej nie przywiózł	Proč jsi ji nepřivezl	Proč jsi ji nepřivezl	Proč jsi ji nepřivezl	Proč jsi ji nepřivezl
i gdzie ona teraz?	a kde nyní jest?	a kde nyní jest?	a kde je teď?	a kde je teď?
Charakteristické prvky originálu: a. Archaické lexikum; b. Archaické tvarosloví (šlonesné tvary, vykání,	Charakter Kredbova překladu: doslovnost, nedostatečná invence, spíše stereotypní řešení. Téměř	2 kategorie změn oproti Kredbově překladu z r. 1933: a. Chyby v textu vyplývající z digitalizace tištěné předlohy:	3 kategorie změn oproti Kredbově překladu z r. 1933: a. modernizace lexika, syntaxe: drobné změny slovosledu,	2 kategorie změn oproti Janouchově překladu z r. 1949: a. modernizace lexika, syntaxe: drobné změny slovosledu, nahrazení

<p>přechodník minulý).</p>	<p>vůbec však nedochází k interferencím, významovým posunům. Překladatel zná výborně výchozí jazyk.</p>	<p><i>sebou, Máčko;</i> b. archaický infinitiv sloves <i>-ti</i> je u vybraných sloves hromadně nahrazen za <i>-t</i>, u jiných ponechán. Výběr je náhodný.</p>	<p>nahrazení archaického výrazu (<i>pověděl – řekl</i>); b. modernizace časování sloves: odstranění infinitivu <i>-ti</i>; nahrazení přechodníkových forem; c. naturalizace vlastních jmen pomocí fonetické transkripce.</p>	<p>archaického výrazu (<i>udělila - dala</i>); b. kulturní adaptace vlastních jmen.</p>
----------------------------	---	--	--	--